

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Севідов Олександр Анатолійович

УДК 343.98

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКОГО І
СУМІЖНИХ ПРАВ ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЇХ РОЗСЛІДУВАННЯ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ, МВС України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Волобуєв Анатолій Федотович,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
начальник кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Берназ Василь Дмитрович,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики;

кандидат юридичних наук, доцент
Даньшин Максим Валерійович,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін.

Захист відбудеться 27 березня 2009 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27)

Автореферат розісланий 27 лютого 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р.С. Мельник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток суспільства на основі ринкових економічних відносин зумовив необхідність забезпечення в Україні захисту прав інтелектуальної власності. Це є одним із найголовніших показників цивілізованості правової системи будь-якої держави, розвитку її науки, техніки і культури. Адже від рівня інтелектуального потенціалу суспільства та його правового захисту багато в чому залежить успішне вирішення економічних, культурних та інших завдань. Саме тому Україна взяла курс на вдосконалення дієвого механізму гарантування та охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Історично склалося так, що цього механізму стали переважно норми цивільного права і заснована на них діяльність суб'єктів цивільно-правових відносин. Окрім того, правовласникам був наданий й кримінально-правовий захист від неправомірного використання продуктів їхньої творчості. Але аналіз діяльності правоохоронних органів щодо порушення кримінальних справ і проведення досудового розслідування показує, що тут існує низка проблем, зумовлених, перш за все, відсутністю належно розробленої криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського і суміжних прав, основних положень їх розслідування. Справа в тому, що механізм учинення злочинів названої категорії значного мірою обумовлюється чинниками цивільно-правового характеру, які потребують криміналістичної інтерпретації. З огляду на це нагальною потребою є визначення обставин, що підлягають встановленню у таких кримінальних справах, та засобів вирішення цих слідчих завдань.

Питання розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав були предметом деяких дисертаційних досліджень, але більша їх частина проведена російськими авторами (Р.Б. Хаметов, Д. А. Коваленко, С.В. Єрмаков) на основі аналізу російського законодавства і стосовно окремих аспектів. Українська дослідниця О.В. Таран визначила деякі елементи криміналістичної характеристики («криміналістичної моделі злочинної діяльності») даного різновиду злочинів і тактичних операцій при їх розслідуванні, але сформульовані положення є досить дискусійними і не вичерпують проблему. Названі обставини й обумовлюють актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до пп. 1.1, 1.2, 3.1 Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2006–2010 рр., а також Указів Президента України №85/2002 від 30 січня 2002 р. «Про невідкладні заходи щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності в процесі виробництва, експорту, імпорту та розповсюдження дисків для лазерних систем зчитування» та № 285/2001 від 27 квітня 2001 р. «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні».

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі вивчення загальнотеоретичних положень авторського, кримінального, кримінально-процесуального права та криміналістики сформулювати положення і рекомендації щодо підвищення ефективності методики розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав. Відповідно до мети дослідження було поставлено до вирішення такі взаємозв'язані завдання:

- встановити зв'язок цивільно-правової, адміністративно-правової і кримінально-правової відповідальності за правопорушення;
- удосконалити загальноправову і криміналістичну характеристику злочинних порушень авторського і суміжних прав;
- поглибити перелік і характеристику способів злочинних порушень авторського і суміжних прав;
- визначити особливості порушення кримінальної справи за ознаками злочинного порушення авторського і суміжних прав;
- встановити особливості предмета доказування при розслідуванні злочинних порушень авторського і суміжних прав;
- розробити тактичні операції, які можуть використовуватися з метою підвищення ефективності розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав.

Об'єктом дослідження є злочинна діяльність, пов'язана з порушенням авторського і суміжних прав, діяльність правоохоронних органів з розслідування вчинених злочинів, а також відповідні правовідносини.

Предметом дослідження є елементи криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського і суміжних прав та основні положення їх розслідування.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять загальний діалектичний метод наукового пізнання дійсності, коли явища, які є об'єктом дослідження, розглядаються у взаємозв'язку, в єдності їх соціального змісту і юридичної форми. Також використано інші методи дослідження, а саме:

- методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція) – під час розробки криміналістичної класифікації способів злочинних порушень авторського і суміжних прав, виявлення специфічних ознак злочинних порушень авторського і суміжних прав, елементів криміналістичної характеристики таких злочинів, аналізу кореляційних зв'язків між ними тощо;
- системно-структурний метод – для встановлення різновидів злочинних порушень авторського і суміжних прав, визначення елементів їхньої криміналістичної характеристики, складу тактичних операцій при розслідуванні;
- порівняльно-правовий метод – у ході аналізу положень цивільного, кримінального, кримінально-процесуального законодавства України та Російської Федерації;

– соціологічні методи (опитування, анкетування) – для збору додаткової інформації про особливості механізму злочинних порушень авторського і суміжних прав та особливості їх розслідування;

– статистичний метод використовувався для узагальнення інформації щодо кримінальних справ про злочинні порушення авторського і суміжних прав, статистичних даних МВС України.

Нормативною основою дисертації є положення Конституції України, цивільне, кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство України, Закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Закон України «Про авторське право і суміжні права», а також інші нормативно-правові акти, що регулюють організацію і діяльність правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю.

Теоретичною основою дисертації є положення, викладені в працях, присвячених питанням удосконалення криміналістичних методик: Т.В. Авер'янової, О.Я. Баєва, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.Д. Берназа, А.Ф. Волобуєва, В.Г. Гончаренка, М.В. Даньшина, О.Ф. Долженкова, Л.Я. Драпкіна, А.В. Дулова, В.А. Журавля, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.Д. Ларичева, В.Г. Лукашевича, Г.А. Матусовського, В.С. Овчинського, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітька, В.І. Шиканова, М.П.Яблокова та інших.

Емпіричну базу дослідження становлять: результати узагальнення 42 кримінальних справ про злочинні порушення авторського і суміжних прав; результати анкетування 87 слідчих і працівників оперативно-розшукових підрозділів МВС України, які мали досвід виявлення і розслідування даної категорії злочинів; результати аналізу опублікованих матеріалів слідчої практики; дані статистичних звітів правоохоронних органів та судів.

Наукова новизна одержаних результатів визначається їхньою спрямованістю на усунення прогалин у криміналістичній характеристиці злочинних порушень авторського і суміжних прав і вирішення проблемних завдань при їх розслідуванні. При цьому були сформульовані такі положення і рекомендації, які мають певний ступінь новизни:

– вперше на основі аналізу нормативно-правових актів, які стосуються охорони авторського і суміжних прав, встановлено зв'язок цивільно-правової, адміністративно-правової і кримінально-правової відповідальності за правопорушення у цій сфері;

– вперше здійснено інтерпретацію положень цивільного права при формуванні криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського і суміжних прав та визначено обставини, що підлягають встановленню при їх розслідуванні;

– уточнено перелік осіб, які можуть визнаватися потерпілими у кримінальних справах про злочинне порушення авторського і суміжних прав;

– удосконалено криміналістичну класифікацію способів злочинного порушення авторського і суміжних прав;

– одержали подальший розвиток положення щодо особливостей порушення кримінальних справ за ознаками злочинних порушень авторського і суміжних прав;

– удосконалено положення щодо завдань і тактичних операцій при розслідуванні злочинних порушень авторського і суміжних прав.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації положення і рекомендації можуть бути використані:

– безпосередньо практичними працівниками органів дізнання і слідства при розслідуванні конкретних проявів злочинного порушення авторського і суміжних прав;

– при проведенні наукових досліджень, спрямованих на розробку і вдосконалення методик розслідування злочинів зазначеної категорії залежно від об'єктів авторського і суміжних прав та способів їх вчинення;

– для розроблення спеціального курсу з криміналістики «Розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав» та його методичного забезпечення.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, з використанням останніх досягнень юридичної науки. Усі сформульовані в ньому положення, висновки і рекомендації обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У співавторстві з А.Ф. Волобуєвим опубліковано статтю «Тактичні операції при розслідуванні злочинних порушень авторського та суміжного прав». Особистим внеском здобувача є визначення змісту тактичних операцій (слідчих дій та оперативно-розшукових заходів). Ідеї та розробки, які належать співавтору, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційне дослідження підготовлено на кафедрі криміналістики, судової медицини та психіатрії Харківського національного університету внутрішніх справ, неодноразово обговорювалося, було схвалене і рекомендоване до захисту.

Основні положення дисертації доповідалися на семінарах, круглих столах, науково-практичних конференціях: «Формування сучасної стратегії розвитку підприємництва в Україні» (Херсон, 2007), «Криміналістичні та процесуальні проблеми, що виникають під час проведення слідчих дій» (Донецьк, 2006), «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених» (Харків, 2007), «Проблеми та перспективи розвитку права в Україні» (Одеса, 2008).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у шести наукових публікаціях, три з яких опубліковано у виданнях, які входять до переліку фахових, затверджених ВАК України.

Структура дисертації визначена її метою і завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків, додатків (10 сторінок) і списку використаних джерел (135 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 200 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, визначаються його мета і завдання, методологічна основа, розкривається теоретичне і практичне значення та наукова новизна.

Розділ 1. «Загальноправова і криміналістична характеристики злочинних порушень авторського і суміжних прав» складається з шести підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Криміналістична характеристика злочинів та її використання в методиці розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав»* на основі аналізу викладених у літературі положень (Р.С.Белкін, В.А. Журавель, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, Г.А. Матусовський, А.Ф.Волобуєв) щодо сутності криміналістичної характеристики злочинів дисертант, що в окремих методиках розслідування повинно використовуватися поняття криміналістичної характеристики тільки стосовно певного виду чи групи злочинів.

Зазначено, що з огляду на новизну злочинів, пов'язаних із порушенням авторського і суміжних прав, та незначного досвіду правоохоронних органів у їх виявленні і розслідуванні, наразі може бути сформована тільки так звана «неповна» криміналістична характеристика. Обґрунтовано висновок, що з урахуванням особливостей злочинних порушень авторського і суміжних прав, конструкції ст. 176 КК України, криміналістична характеристика цих злочинів повинна обов'язково включати елементи кримінально-правової характеристики, а також тлумачення основних положень авторського і суміжного права, без знання яких неможливо кваліфіковано провести розслідування таких злочинів і розгляд справи у суді.

Підрозділ 1.2. *«Загально-правова характеристика злочинних порушень авторського і суміжних прав»* присвячено дослідженню положень чинного законодавства України, міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють відносини інтелектуальної власності, праць учених (О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького, В.Д. Ларичева, Б.Л. Терещенка та інших), в результаті якого й визначено сутність правопорушень авторського і суміжних прав. За правопорушення у сфері інтелектуальної власності в Україні чинним законодавством установа цивільно-правова, адміністративно-правова і кримінально-правова відповідальність винних суб'єктів. Положення цивільного права є інституціональними (базовими) для інших галузей права і, відповідно, реалізуються при формуванні криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського та суміжних прав.

Злочинами визнаються такі порушення авторського і суміжних прав, які досягають ступеня суспільної небезпечності, що визначається значним розміром заподіяної матеріальної шкоди правовласнику (у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян). У Кримінальному кодексі України містяться загальна норма (ст. 176 «Порушення авторського права і суміжних прав») і спеціальні норми (ст. 203¹ «Незаконний обіг дисків для

лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва», ст. 216 «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок»).

Підкреслюється, що особливості елементів складу злочинів у сфері інтелектуальної власності є визначальними при формуванні їх криміналістичної характеристики та визначенні обставин, що підлягають встановленню у кримінальній справі. При розслідуванні злочинних порушень авторського і суміжних прав повинні бути встановлені як об'єктивні ознаки незаконного використання об'єктів авторського права або суміжних прав (вчинення дій, які завдають матеріальної шкоди правовласнику), так і суб'єктивні (усвідомлення особою протиправності своїх дій і можливості заподіяння правовласнику матеріальної шкоди у великому розмірі).

У підрозділі 1.3. «Основні положення авторського і суміжних прав, що використовуються при розслідуванні злочинів» увагу зосереджено на тому, що при розробленні методики розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності з огляду на їхню специфічність важливим є правильне розуміння ключових понять названого інституту цивільного права.

Підкреслюється, що необхідно виходити з того, що результати творчої діяльності як предмет злочину можуть мати місце у трьох сферах: 1) літературно-мистецькій; 2) науково-технічній; 3) створенні засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту. Найбільш поширеною та уразливою з точки зору правопорушень є літературно-мистецька сфера. Результатом творчої діяльності і, відповідно, предметом злочину є твір – результат творчої праці, який містить у собі певний комплекс ідей, образів, символів, поглядів, певне бачення окремих явищ, дій, подій, навколишнього середовища та їх оцінку. Твір як предмет злочину повинен мати певні ознаки: а) бути результатом творчої діяльності; б) мати об'єктивну форму вираження, що дає можливість сприймати його крім автора іншим люди і відтворювати; в) охороняється авторським правом.

Предметом злочину можуть бути і суміжні права, які ґрунтуються на використанні авторських прав, – права виконавців, виробників фонограм та відеограм, організацій мовлення. Основний зміст суміжних прав визначається можливістю використання третьою особою фонограм, радіо- і телепрограм, а також творчих результатів виконавців з відома правовласника.

У підрозділі 1.4. «Об'єкти авторського і суміжних прав як предмет злочину, передбаченого ст. 176 КК України» наголошено, що об'єкти авторського і суміжних прав, якими виступають твори, не можна ототожнювати з об'єктами злочину, зокрема, передбаченого ст. 176 КК України. Об'єкти самого авторського або суміжного права, на використання якого посягає правопорушник, – це матеріальна річ, з приводу якої або шляхом впливу на яку вчиняється злочин. Саме об'єкти авторського права виступають предметом злочинної діяльності у названій сфері, які є досить різноманітними. Об'єктами суміжних прав і, відповідно, предметом злочину є виконання, фонограми, відеограми і передачі організацій мовлення.

У підрозділі 1.5. «Суб'єкти авторського і суміжних прав як потерпілі від злочину» зазначається, що важливим елементом криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського і суміжних прав є особа потерпілого. В авторському праві використовується поняття «суб'єкт авторського та суміжного права», під яким розуміється особа, якій належать авторські немайнові та майнові права у зв'язку з твором. На основі аналізу чинного законодавства і праць вчених (П.П. Андрушка, М.І. Хавронюка та інших) дисертант пропонує уточнений перелік осіб, які можуть визнаватися потерпілими у кримінальних справах про злочинне порушення авторського та суміжних прав:

- автор – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір і має на нього майнові та/або немайнові права;
- спадкоємці та особи, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові права;
- виконавці творів – фізична особа (актор, співак, музикант, танцюрист);
- виробники фонограм – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання твору;
- виробники відеограм – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання твору;
- організації мовлення – організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення;
- спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань твору.

Доведено, що всі перелічені суб'єкти авторського і суміжних прав визнаються потерпілими від злочинних дій за умови, що саме вони є носіями майнових чи особистих немайнових прав. Характер та обсяг прав потерпілого, його особистісні риси суттєво впливають на розслідування в цілому (предмет доказування), проведення окремих слідчих дій з його участю.

У підрозділі 1.6. «Способи злочинного порушення авторського та суміжного прав та особливості злочинців» відзначається, що при розробці методичних питань розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав винятково важливе значення має характеристика способів вчинення таких злочинів. Способи вчинення даних злочинів перебувають у прямій залежності від конкретних способів використання об'єктів авторського права і від оцінки правової природи подібного роду дій. Враховуючи це та ґрунтуючись на висновках праць вчених (В.Е. Черновола, О.А. Дворянкін, Д.О. Коваленка та інших), узагальненні матеріалів кримінальних справ, запропоновано наступний їх перелік: 1) відтворення твору (включає перелік варіантів виготовлення копій) - 87%; 2) трансляція і ретрансляція - 3,3%; 3) публічне сповіщення - 6,6%; 4) публічне виконання - 1,5%; 5) публічна демонстрація аудіовізуального твору, відеограми - 1,15%; 6) публічний показ; 7) плагіат (привласнення авторства); 8) незаконний імпорт; 9) розміщення, заміна маркувальних (захисних)

знаків; 10) використання творів як контенту для мобільних телефонів (мелодій, рінгтонів) - 1,3 %; 11) використання програмного забезпечення для мобільних телефонів - 2,1%.

Розроблено характеристику осіб, що вчиняють злочинні порушення авторського і суміжних прав, час та місце скоєння злочину, та типові джерела інформації про злочин залежно від способів злочинних порушень авторського і суміжних прав.

Дисертант доводить можливість появи й інших способів злочинних порушень авторського і суміжних прав, оскільки технології, що постійно розвиваються, у галузі відтворення і розповсюдження об'єктів виключних прав, породжують все більш витончені способи здійснення злочинів даної категорії.

Розділ 2. «Особливості порушення кримінальних справ про злочинне порушення авторського і суміжних прав» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Особливості предмета доказування злочинних порушень авторського і суміжних прав» наголошено, що особливості предмета доказування у кримінальних справах про злочинні порушення авторського і суміжних прав суттєво впливають на зміст тактичних завдань розслідування і засоби їх вирішення. У зв'язку з цим при дослідженні методичних питань розслідування досить специфічних злочинів зазначеної категорії, на думку дисертанта, необхідним є встановлення зв'язку між категоріями різних наук кримінально-правового циклу за схемою «склад злочину» – «предмет доказування» – «тактичні завдання розслідування» – «тактичні операції».

Використане законодавцем визначення складу злочинних порушень авторського і суміжних прав (ст. 176 КК України) суттєво впливає на зміст обставин, що входять до предмета доказування (ст. 64 КПК України):

а) *подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину)* – у справах про злочинне порушення авторського і суміжних прав ступінь точності встановлення часу і місця залежить від способу злочину:

- у випадках, пов'язаних із незаконним показом, демонстрацією чи виконанням твору, найчастіше потрібне точне встановлення часу – дня, години;

- при незаконному тиражуванні і розповсюдженні об'єктів авторського або суміжних прав можливе встановлення лише місяця і року початку злочинної діяльності (без вказівки точної дати);

б) *винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину* – доказуванню підлягає винність особи в порушенні авторського або суміжних прав у формі прямого або непрямого умислу (слід довести факт усвідомлення обвинуваченим, що, незаконно використовуючи твори, він порушував права авторів, наслідком чого було заподіяння правовласнику матеріальної шкоди у значному, великому або особливо великому розмірі);

в) *обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання* – з огляду на те,

що кваліфікуючими обставинами злочинних порушень авторського і суміжних прав є розмір заподіяної матеріальної шкоди, а також враховуючи види кримінального покарання (штраф, арешт, обмеження волі), окрім загальних відомостей про обвинуваченого, потрібно встановлювати майнове становище і забезпечувати виконання покарання, а також відшкодування матеріальної шкоди потерпілому;

г) *характер і розмір шкоди, завданої злочином* – при визначенні матеріальної шкоди у випадках відтворення та/або розповсюдження творів слід виходити з вартості оригінальних (ліцензійних) примірників творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, встановленої правовласником на момент вчинення злочину.

Елементи предмета доказування у справах про злочинне порушення авторського і суміжних прав знаходять свою подальшу конкретизацію у вирішенні таких специфічних завдань розслідування, як:

- встановлення приналежності авторського або суміжних прав потерпілому;
- встановлення охороноздатності твору;
- встановлення розміру заподіяної матеріальної шкоди;
- встановлення кваліфікуючих ознак злочину;
- встановлення ознак невідповідності примірників розповсюдженого твору ліцензійним примірникам.

У підрозділі 2.2. «Первинні матеріали про злочинне порушення авторського і суміжних прав у стадії порушення кримінальної справи» на основі дослідження обставин, що входять у предмет доказування у кримінальних справах зазначеної категорії, визначається зміст первинних матеріалів. Зокрема, наявність достатніх даних для порушення кримінальної справи забезпечується низкою первинних документів про злочин, які складаються в результаті перевірки (заяв або повідомлень підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян).

У первинних документах про злочин повинні міститися достовірні дані про наступні обставини.

Приналежність авторських або суміжних прав потерпілому – викладені в заяві певної особи претензії щодо авторства чи суміжних прав мають бути обґрунтовані документами, з яких випливає хоча б одна з таких обставин:

- особа самостійно створила твір інтелектуальної власності;
- твори створено працівниками потерпілого при виконанні службових обов'язків або завдання;
- особа успадкувала авторські права на твір, або отримала авторське право у порядку спадщини;
- авторське або суміжні права передані відповідно до умов авторського договору.

Орієнтовний перелік документів, що можуть містити інформацію про належність авторських прав, включає: трудові договори із працівниками-авторами твору; службові завдання; плани-графіки виконання робіт зі створення творів; бухгалтерські документи, що підтверджують виплату працівникам авторської винагороди.

Охороноздатність твору – у первинному матеріалі про злочин має бути встановлено конкретне право, яке було порушено, і чи підлягає воно правовій охороні. Для встановлення авторських прав слід з'ясувати, чи не закінчився термін охорони цих прав, використавши ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права» – для авторських прав термін їх дії встановлений протягом усього життя автора і впродовж 70 років після його смерті. Визначаючи терміни дії суміжних прав, слід застосовувати ст. 44 вказаного закону – право артиста на виконання діє впродовж 50 років.

Розмір заподіяної матеріальної шкоди – при визначенні розміру матеріальної шкоди, заподіяної порушенням авторського і суміжних прав, необхідно керуватися підпунктом 22.5. ст. 22 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» № 889-IV від 22 травня 2003 р. Відповідно до нього розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян у кримінальному законодавстві в частині кваліфікації злочинів встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 6.1.1 пункту 6.1 статті 6 цього Закону, а саме у розмірі, що дорівнює одній мінімальній заробітній платі, встановленій законом на 1 січня звітного податкового року.

Кваліфікуючі ознаки злочину – на стадії перевірки заяви потерпілої особи і збору первинного матеріалу слід встановити, чи не є особа, що імовірно вчинила злочин, посадовцем і чи не вчинено дане діяння з використанням службового становища стосовно підлеглого. Розмір шкоди, заподіяної потерпілому, в такому випадку повинен перевищувати в 200 і більше разів неоподатковуваний мінімум доходів громадян. У разі встановлення такого факту діяння слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 176 КК України. Дана категорія справ, згідно з ч. 1 ст. 112 КПК України, є підслідною органам прокуратури.

Ознаки невідповідності примірників розповсюдженого твору ліцензійним примірникам – у первинних матеріалах про злочин має бути інформація про ознаки легальних примірників творів і фонограм. Зазначена інформація повинна містити вичерпні відомості про законні примірники творів і фонограм: їхню упаковку; матеріальні носії; про супутні матеріали (ліцензії і буклети) та інші об'єктивні показники, які дозволяють правоохоронним органам фіксувати ознаки злочину, передбаченого ст. 176 КК України, в ході дослідчої перевірки. Ознаки невідповідності умовно поділяються на дві групи: а) візуальні ознаки (протокол огляду); б) ознаки невідповідності, які можна встановити тільки при проведенні попереднього дослідження фахівцем (довідка спеціаліста).

У підрозділі 2.3. «Перевірочні дії у стадії порушення кримінальної справи» визначається перелік і зміст перевірочних дій. Зокрема, наголошено, що запорукою обґрунтованого порушення кримінальної справи є проведення перевірочних дій, спрямованих на встановлення достовірних фактів, що є ознаками злочинного порушення авторських та суміжних прав.

Контрольна закупка – отримання контрафактної продукції під оперативним контролем у особи, обґрунтовано підозрюваної у протиправних діях з метою отримання інформації про імовірну злочинну діяльність. При цьому складаються такі документи:

- акт контрольної закупки;
- пояснення присутніх при перевірці (покупець, продавець);
- протокол огляду та вилучення;
- копії акта контрольної закупки, протоколу огляду та вилучення залишаються суб'єкту підприємницької діяльності, у якого проводилася перевірка, а у разі його відсутності - продавцю.

Відібрання пояснень – одержання інформації про факти, які мають значення для порушення кримінальної справи (канали постачання контрафактної продукції, місця її виготовлення і зберігання, учасники групи) в осіб, які володіють такою інформацією. Такими особами можуть бути: 1) правласник або його представник; 2) особи, на чії дії вказано в заяві як на злочин; 3) особи, які безпосередньо здійснюють реалізацію примірників твору; 4) особи, які купують продукцію; 5) особи, які займаються організацією незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності; 6) особи, які здійснюють постачання продукції; 7) представники адміністрації установи чи організації, що здає в оренду площі для торгівлі; 8) власники торговельного закладу.

Вилучення(витребування) документів може супроводжувати названі перевірочні дії, але може мати й самостійне значення. Перевірочні дії у стадії порушення кримінальної справи мають специфіку залежно від виду (способу) порушення авторського чи суміжних прав:

- а) трансляції і ретрансляції телепрограм, радіопрограм, передач організаціями мовлення – організації ефірного мовлення чи організації кабельного мовлення;
- б) незаконного імпорту примірників твору;
- в) розміщення, заміни маркувальних (захисних) знаків (марок, стрічок, голограм, поліграфічних вкладишів);
- г) запису примірників твору на електронні носії (встановлення неліцензійного програмного забезпечення) .

Розділ 3. «Тактичні операції при розслідуванні злочинних порушень авторського і суміжних прав» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Поняття тактичних операцій та їхня роль при розслідуванні злочинних порушень авторського і суміжних прав» піддано аналізу концепцію тактичних операцій при

розслідуванні злочинів, яка сформувалася у криміналістиці працями науковців (Р.С. Белкіна, А.В. Дулова, М.В. Салтевського, В.О. Образцова, В.Ю. Шепітька, В.І. Шиканова, М.П. Яблокова та інших). На цій основі сформульовано висновок про те, що тактичні операції виконують важливу функцію при розслідуванні злочинів зокрема, злочинних порушень авторського і суміжного прав. А саме, вони є засобом вирішення тактичних завдань розслідування, які неможливо вирішити шляхом проведення якоїсь окремої слідчої дії. З урахуванням різних підходів до визначення сутності тактичних операцій, викладених у криміналістичній літературі, автор доходить висновку, що тактична операція є ситуативно обумовленим комплексом слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на вирішення окремого тактичного завдання розслідування злочину. Відзначається, що «Інструкція з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України у виявленні, документуванні і розслідуванні злочинів у сфері економіки» (затверджена Наказом МВС України № 760 від 08.09.2005 р.) є одним із перших нормативно-правових актів, яким закладено правові основи використання тактичних операцій при розслідуванні злочинів. Дисертант досліджує зміст таких елементів тактичної операції: 1) прийняття рішення і планування тактичної операції; 2) підготовка тактичної операції; 3) проведення тактичної операції; 4) оцінка результатів.

Доведено, що види і зміст тактичних операцій при розслідуванні злочинних порушень авторського і суміжного прав визначається характером завдань, які випливають із предмета доказування у кримінальних справах названої категорії.

У підрозділі 3.2. «*Види тактичних операцій при розслідуванні злочинних порушень авторського і суміжних прав*» на основі узагальнення слідчої практики, аналізу нормативно-правових актів і низки наукових праць дисертантом запропоновано у розслідуванні злочинних порушень авторського і суміжних прав виділяти наступні тактичні операції.

Тактична операція «Приналежність авторських прав» є комплексом слідчих дій (виїмки та огляд документів, авторознавча, літературознавча експертизи, допити свідків тощо), спрямованим на встановлення факту створення твору певною особою, передачі авторських прав за договором чи у спадок.

Тактична операція «Охороноздатність твору» є комплексом слідчих дій (допит заявника; огляд цивільного паспорта автора, свідоцтв, дипломів, договорів; допити працівників видавництва, рекламних агентств, співробітників, що брали участь в підготовці виставки, ярмарку, фестивалю, співробітників фірми правовласника тощо), спрямованим на встановлення того, що даний твір охороняється законом і не може використовуватися без дозволу правовласника. Ця операція проводиться у зв'язку з тим, що авторське право, і відповідно, кримінальне законодавство України захищають далеко не всі твори. Деякі автори дозволяють безвідплатне використання своїх творів. Тому для правильної орієнтації відповідних правоохоронних підрозділів вони повинні мати у

своєму розпорядженні інформацію про конкретні твори, що охороняються. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» до факторів, що обумовлюють охороноздатність твору, належать: наявність у автора громадянства України або постійного місця проживання на території України; наявність першого оприлюднення твору на території України або оприлюднення на території України протягом 30 днів після його оприлюднення за межами України; знаходження твору в об'єктивній формі на території України.

Тактична операція «Порушення авторського права» є комплексом слідчих дій та оперативно-розшукових заходів (спостереження за місцями можливого розповсюдження творів, контроль і документування інформації в комп'ютерних мережах, зокрема, Internet, FidoNet, BBS-станцій, документування передач організацій ефірного і кабельного мовлення, огляд рекламних повідомлень, допити свідків, призначення експертиз), спрямованим на встановлення порушення авторських прав при незаконному масовому тиражуванні, імпорті і розповсюдженні примірників творів, а також у випадку незаконного використання програм для ЕОМ і баз даних.

Тактична операція «Встановлення розміру заподіяної злочином матеріальної шкоди» є комплексом слідчих дій та оперативно-розшукових заходів (оперативно-розшукові заходи щодо встановлення майнового стану підозрюваних; огляд окремих об'єктів авторського і суміжних прав; обшуки за місцями реалізації контрафактної продукції і проживання підозрюваних; огляд вилучених предметів і документів; експертизи об'єктів інтелектуальної власності), спрямованим на встановлення розміру заподіяної матеріальної шкоди, відшукування і збереження майна винних осіб, яким може бути забезпечене відшкодування.

Тактичні операції є важливим елементом методики розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав, оскільки відбивають специфіку завдань, що вирішуються у кримінальних справах даної категорії.

У **Висновках** підбито підсумки дослідження, в яких знайшли відображення сформульовані автором положення, що мають елементи новизни. Зокрема, ці положення стосуються:

- 1) встановлення зв'язку цивільно-правової, адміністративно-правової і кримінально-правової відповідальності за порушення у сфері авторського і суміжних прав;
- 2) інтерпретації положень цивільного права при формуванні криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського і суміжних прав та визначенні обставин, що підлягають встановленню при їх розслідуванні;
- 3) переліку осіб, які можуть визнаватися потерпілими у кримінальних справах про злочинне порушення авторського і суміжних прав та їх особливостей;
- 4) криміналістичної класифікації способів злочинного порушення авторського і суміжних прав;
- 5) особливостей порушення кримінальних справ за ознаками злочинних порушень

авторського та суміжного прав (структури первинного матеріалу про злочин, перевірочних дій);

6) завдань і тактичних операцій, характерних для розслідування злочинних порушень авторського і суміжних прав;

7) необхідності запровадження викладання спеціального курсу при підготовці кадрів для підрозділів боротьби з економічною злочинністю та слідчих підрозділів органів внутрішніх справ;

8) напрямків використання одержаних результатів у практичній діяльності правоохоронних органів, наукових дослідженнях і навчальному процесі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ

1. Севідов О.А. Тактичні операції при розслідуванні злочинних порушень авторського і суміжних прав / А.Ф Волобуєв. О.А.Севідов // Форум права. – 2008. – № 7. – С. 44-49. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08vafisp.pdf>.

2. Севідов О.А. Об'єкти авторського та суміжного права як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері інтелектуальної власності / О.А. Севідов // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – Вип. 41. – С. 173-178.

3. Севідов О.А. Способи порушення авторського та суміжного прав як елемент криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського та суміжного прав / О.А. Севідов // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – Вип. 42. – С. 133-140.

4. Севідов О.А. Предмет порушення авторського та суміжного прав як елемент криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського та суміжного прав / О. А. Севідов // Кримський юридичний вісник. – 2008. – № 3 (4). – С. 119-126.

5. Севідов О.А. Щодо особливостей криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського і суміжних прав / О.А. Севідов // Збірник науково-методичних праць. – Херсон: Видавництво ХДУ. – 2006. – С. 243-246.

6. Севідов О.А. Особливості порушення кримінальної справи за ст. 176 КК України «Порушення авторського права і суміжних прав» / О.А. Севідов // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: матеріали науково-практичної конференції (Харків, 25 травня 2007 р.). – Харків: Видавництво Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – С. 39-41.

АНОТАЦІЯ

Севідов О.А. Криміналістична характеристика злочинних порушень авторського і суміжних прав та основні положення їх розслідування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2009.

Дисертацію присвячено визначенню основних елементів криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського і суміжного прав з використанням та інтерпретацією ключових положень інституту інтелектуальної власності. З урахуванням цього визначені особливості предмета доказування і стадії порушення кримінальних справ даної категорії (зміст первинного матеріалу про злочин, перевірочних дій). Сформульовано перелік тактичних завдань розслідування, характерних саме для кримінальних справ про злочинне порушення авторського і суміжного прав, і рекомендації щодо засобів їх вирішення - проведення відповідних тактичних операцій.

На цій основі зроблено висновки щодо удосконалення підготовки кадрів для підрозділів боротьби з економічною злочинністю, слідчих підрозділів та їх спеціалізації.

Ключові слова: криміналістична характеристика, злочинні порушення авторського і суміжного прав, предмет доказування, тактичні завдання розслідування, тактичні операції.

АННОТАЦИЯ

Севидов А.А. Криминалистическая характеристика преступных нарушений авторского и смежных прав и основные положения их расследования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2009.

Диссертация посвящена определению основных элементов криминалистической характеристики преступных нарушений авторских и смежных прав с использованием и интерпретацией ключевых положений института интеллектуальной собственности. Подчеркивается, что положения гражданского права являются институциональными (базовыми) для иных отраслей права и, соответственно, должны быть реализованы при формировании криминалистической характеристики преступных нарушений авторского и смежных прав. С учетом этого сформулированы особенности предмета доказывания и стадии возбуждения уголовных дел данной категории. Определена связь между категориями различных наук уголовно-правового цикла по схеме «состав преступления» – «предмет доказывания» – «тактические задания расследования» – «тактические операции».

Значительное внимание уделено перечню документов, составляющих первичный материал о преступлении, и их содержанию. Определено и рассмотрено содержание проверочных действий в стадии возбуждения уголовного дела, их значение для принятия обоснованного решения в плане разграничения преступлений и административных правонарушений в данной сфере.

На основе предмета доказывания, определяемом особенностями составов преступлений, связанных с нарушениями авторских и смежных прав, сформулирован и проанализирован перечень тактических задач расследования, свойственных данной категории уголовных дел. Названы их особенности, в значительной степени, обусловленные специальным законодательством (гражданско-правовым институтом интеллектуальной собственности). Применительно к каждой задаче расследования сформулированы рекомендации о проведении комплекса следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий (тактические операции), определено их содержание и особенности проведения.

С учетом изложенных положений и рекомендаций сформулированы выводы и предложения относительно усовершенствования подготовки кадров для подразделений по борьбе с экономической преступностью, следственных подразделений и их специализации.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, преступные нарушения авторских и смежных прав, предмет доказывания, тактические задачи расследования, тактические операции.

SUMMARY

Sevidov O.A. Criminalistic characteristic of criminal trespass of the copyright and allied rights and the basics of their investigation. – Manuscript.

Dissertation for the degree of the Candidate of Science in Law. Speciality 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2009.

The dissertation is devoted to determining the basic elements of criminalistic characteristic of criminal trespass of the copyright and allied rights using and interpreting the key propositions of the intellectual property institution. Taking the above into consideration peculiarities of the subject of proving and the stage of initiation of criminal proceedings of this type (content of the initial materials on a crime, checking activities) have been determined. A list of tactical investigative tasks characteristic for cases of criminal trespass of the copyright and allied rights and some recommendations for performing corresponding tactical actions have been formulated.

Conclusions have been made as to the improvement of training and specialization of personnel for the economic crime units and investigative units.

Key words: criminalistic characteristic, criminal trespass of the copyright and allied rights, subject of proving, tactical investigative tasks, tactical actions.